

Česká republika
NÁLEZ
Ústavního soudu

Jménem republiky

Ústavní soud rozhodl v senátu složeném z předsedkyně Kateřiny Šimáčkové (soudkyně zpravodajky) a soudců Tomáše Lichovníka a Davida Uhlíře o ústavní stížnosti stěžovatele **R. D.**, t. č. ve věznici, zastoupeného Mgr. Alenou Stehlíkovou, advokátkou se sídlem R. Těsnohlídka 420, Čáslav, proti usnesení Okresního soudu v Kutné Hoře č. j. 2 T 52/2015-145 ze dne 19. 1. 2017, a proti usnesení Krajského soudu v Praze č. j. 11 To 55/2017-158 ze dne 8. 2. 2017, takto:

I. Usnesením Okresního soudu v Kutné Hoře č. j. 2 T 52/2015-145 ze dne 19. 1. 2017 a usnesením Krajského soudu v Praze č. j. 11 To 55/2017-158 ze dne 8. 2. 2017, bylo porušeno právo stěžovatele na osobní svobodu podle čl. 8 Listiny základních práv a svobod a zásada *nulla poena sine lege* garantovaná v čl. 39 Listiny základních práv a svobod.

II. Tato rozhodnutí se proto ruší.

O d ů v o d n ě n í :

I. Předchozí průběh řízení a argumentace účastníků řízení

1. Včas podanou ústavní stížností se stěžovatel domáhá zrušení v záhlaví označených rozhodnutí Okresního soudu v Kutné Hoře a Krajského soudu v Praze, kterými bylo podle něj porušeno jeho právo na spravedlivý proces podle čl. 36 Listiny základních práv a svobod (dále jen „Listina“) a právo na obhajobu podle čl. 40 Listiny a čl. 6 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod (dále jen „Úmluva“).

2. Napadenými usneseními obecné soudy rozhodly o tom, že stěžovatel vykoná podmíněně odložený trest odnětí svobody. Stěžovatel byl trestním příkazem Okresního soudu v Kutné Hoře ze dne 29. 4. 2015 uznán vinným ze spáchání přečinu výtržnictví podle § 358 odst. 1, 2 písm. a) trestního zákoníku a přečinu nebezpečného vyhrožování podle § 353 odst. 1 trestního zákoníku, kterým mu byl uložen podmíněný trest odnětí svobody v trvání 9 měsíců s podmíněným odkladem na zkušební dobu 18 měsíců za současného vyslovení dohledu. Trestní příkaz nabyl právní moci 14. 5. 2015, tudíž zkušební doba podle něj měla uplynout 15. 11. 2016.

3. Ve zprávě z 20. 5. 2016, tedy rok po právní moci trestního příkazu, Probační a mediační služba (dále i „PMS“) uvedla, že stěžovatel spolupracuje, dostavuje se, předkládá požadované dokumenty, nepáchá další trestnou činnost a pracuje či je veden v evidenci uchazečů o zaměstnání na Úřadu práce (napadené rozhodnutí okresního soudu, str. 1-2). Ve zprávě z 20. 12. 2016, tedy po uplynutí zkušební doby, PMS uvedla, že stěžovatel plnil své povinnosti částečně. Koncem září 2016 byl propuštěn ze zaměstnání, údajně pro hrubé chování vůči kolegovi, kterého podezíral z krádeže mobilního telefonu, přičemž se následně nezaregistroval do evidence uchazečů o

zaměstnání na Úřadu práce (napadené rozhodnutí okresního soudu, str. 2). Vedle zpráv PMS měly obecné soudy k dispozici zprávy obvodního oddělení Policie ČR a městského úřadu z místa bydliště stěžovatele. Z těchto zpráv vyplývalo, že se stěžovatel ve zkušební době nedopustil žádného trestného činu ani „nebyl řešen“ pro přestupek. Zpráva Policie ČR dále uvedla, jak zmiňuje napadené rozhodnutí okresního soudu, že stěžovatel nepožívá dobré pověsti, protože se jedná o osobu drogově závislou, která udržuje styky se závadovými osobami. V téže zprávě nicméně policisté uvedli, že v místě bydliště nejsou k chování stěžovatele výhrady a že stěžovatel nenarušuje občanské soužití, což v napadených rozhodnutích soudů není zmíněno ani zohledněno.

4. Okresní soud napadeným rozhodnutím rozhodl o tom, že stěžovatel vykoná podmíněně odložený trest odnětí svobody. Toto rozhodnutí odůvodnil primárně tím, že stěžovatel plnil jen částečně povinnost žít řádným životem, zvláště protože nenaplnil podmínku být zaměstnaný či registrovaný na Úřadu práce. Okresní soud zároveň nepřijal návrh probačního úředníka na prodloužení doby dohledu s odkazem na skutečnost, že na stěžovatele byla 3. 1. 2017 uvalena vazba kvůli podezření ze spáchání zvláště závažného zločinu těžkého ublížení na zdraví podle § 145 odst. 1, 2 písm. d) trestního zákoníku a přečinu výtržnictví podle § 358 odst. 1 trestního zákoníku, čehož se měl dopustit 1. 1. 2017 (tedy více než dva měsíce po uplynutí zkušební doby dle trestního příkazu Okresního soudu v Kutné Hoře). Z důvodu probíhající vazby by podle okresního soudu při prodloužení dohledu nebylo možné dohled reálně vykonávat. Proto okresní soud rozhodl o výkonu trestu odnětí svobody a zařadil stěžovatele do věznice s ostrahou. Proti napadenému rozhodnutí okresního soudu stěžovatel podal stížnost, kterou krajský soud napadeným rozhodnutím zamítl.

5. Stěžovatel ve své stížnosti uvádí, že rozhodnutí vnímá jako nespravedlivé, protože ve zkušební době nespáchal ani trestný čin ani přestupek a podmínky dohledu plnil. Z toho důvodu vidí nařízení trestu odnětí svobody jako porušení svého práva na spravedlivý proces. Dále namítá, že oproti jeho návrhům nebyla vyslechnuta probační úřednice, která psala zprávy o průběhu dohledu a která navrhla prodloužení dohledu.

6. Na výzvu Ústavního soudu se k ústavní stížnosti stěžovatele vyjádřil okresní soud a okresní státní zastupitelství, které odkázaly na napadená rozhodnutí, popřípadě zopakovaly argumenty v nich uvedené. Z tohoto důvodu Ústavní soud nepovažoval za nutné tato vyjádření zaslat stěžovateli k replice.

7. Krajský soud se k výzvě Ústavního soudu nevyjádřil.

II. Hodnocení Ústavního soudu

8. Po prostudování ústavní stížnosti, vyjádření účastníků řízení a spisového materiálu Ústavní soud dospěl k závěru, že ústavní stížnost je důvodná.

9. V projednávané věci je nutné vyřešit dvě základní otázky, aby bylo možné posoudit námitky stěžovatele. První spočívá v tom, co znamená pojem řádný život a jaký je jeho vztah k rozhodnutí o nařízení výkonu podmíněně odloženého trestu odnětí svobody. Druhá se týká posouzení motivace odsouzeného vztahující se k porušení podmínek stanovených soudem či zákonem.

A. Obecná východiska judikatury Ústavního soudu k rozhodování o podmíněném odsouzení

10. Podle § 86 odst. 1 trestního zákoníku má obecný soud možnost zhodnotit třemi různými způsoby jednání pachatele v průběhu zkušební doby podmíněného odsouzení k trestu odnětí svobody. Vedl-li podmíněně odsouzený ve zkušební době řádný život a vyhověl-li uloženým podmínkám, vysloví soud, že se osvědčil. V opačném případě buď nařídí výkon trestu, nebo výjimečně vzhledem k okolnostem případu a osobě odsouzeného ponechá podmíněné odsouzení v platnosti a stanoví mu další povinnosti (popř. omezení a povinnosti uvedené v § 48 odst. 4 trestního zákoníku) nebo případně přiměřeně prodlouží zkušební dobu.

11. Podle dosavadní nálezkové judikatury Ústavního soudu k rozhodování obecných soudů o podmíněném odsouzení má odsouzený právo, aby jeho věc byla projednána v jeho přítomnosti a aby se mohl vyjádřit ke všem prováděným důkazům v souladu s čl. 38 odst. 2 Listiny [nález sp. zn. I. ÚS 574/05 ze dne 30. 5. 2006 (N 109/41 SbNU 357)]. Z ustanovení § 330 trestního řádu, který upravuje proces rozhodování o podmíněně odloženém trestu odnětí svobody, lze dovodit, že povinnost soudu postupovat tak, aby byl zjištěn skutkový stav věci (§ 2 odst. 5 trestního řádu), se vztahuje na celé trestní řízení, tedy též na rozhodování o tom, zda se podmíněně odsouzený ve zkušební době osvědčil [(nález sp. zn. II. ÚS 222/07 ze dne 26. 4. 2007 (N 72/45 SbNU 143)]. V nedávné době Ústavní soud také judikoval, že rozhodnutí o nařízení výkonu podmíněně odloženého trestu odnětí svobody nelze doručit náhradním způsobem (nález sp. zn. I. ÚS 1760/16 ze dne 20. června 2017, body 17-20 a nález sp. zn. III. ÚS 3026/16 ze dne 18. 11. 2016, část IV. b).

12. Ústavní soud s ohledem na zásadní vliv rozhodnutí o nařízení výkonu trestu konstatuje, že **při rozhodování o podmíněně odloženém trestu odnětí svobody je nutné naplnit nejen požadavky kladené čl. 38 odst. 2 Listiny, ale i čl. 40 odst. 2 Listiny, který zakotvuje požadavek presumpce nevinny.** K tomuto závěru vede Ústavní soud několik následujících důvodů.

13. Článek 40 odst. 2 Listiny, který upravuje zásadu presumpce nevinny, se obecně vztahuje na trestní řízení. Trestní řád definuje trestní řízení jako řízení podle tohoto zákona (§ 12 odst. 10 trestního řádu), přičemž trestní řád upravuje rozhodování o podmíněném odsouzení v § 329 až 330a trestního řádu. Z formálního hlediska podle zákona je tedy rozhodování o podmíněném odsouzení trestním řízením, a proto formální hledisko a primární jazykový výklad potvrzuje vztahení zásady presumpce nevinny i na rozhodování o nařízení výkonu trestu podmíněně odsouzenému.

14. Ke stejnému závěru Ústavní soud dospívá i při posuzování této otázky z materiálního hlediska. Za rozhodování o vině a trestu (tedy podstatě trestního řízení, viz § 1 odst. 1 trestního řádu), nelze považovat pouze jednorázový odsuzující rozsudek, ale naopak je třeba jej interpretovat jako rozhodování o trestech v širším smyslu, tedy i o průběhu jeho výkonu či rozhodnutí o jeho nařízení či přeměně. Již dříve Ústavní soud konstatoval, že i ‚přeřazování odsouzeného z jednoho typu věznice do druhého ... je rozhodováním o trestu za trestný čin‘ a ‚rozhodnutí o přeřazení odsouzeného je

rozhodnutím odvozeným', přičemž „jak rozhodnutí původní, tak odvozené .. jsou rozhodnutími o trestu“ [nález sp. zn. Pl. ÚS 5/94 ze dne 30. 11. 1994 (N 59/2 SbNU 155; 8/1995 Sb.)]. Je-li rozhodnutí o přearazení odsouzeného z jednoho typu věznic do druhého považováno za rozhodnutí o trestu, tím spíše je nutné považovat za rozhodnutí o trestu i ostatní rozhodnutí o trestech, která výrazněji zasáhnou do práv a povinností odsouzeného. Rozhodnutí o nařízení výkonu podmíněného odsouzení je jednoznačně jedním z nich. K obdobnému závěru dochází i odborná literatura, která posuzuje rozhodování o trestech jako proces, nikoli pouze jako jednorázové uložení trestu (Hodgson, J. & Soubis, L., 2016. *Understanding the Sentencing Process in France. Crime and Justice*, 45(1), str. 248; Padfield, N., 2016. *Reflections on sentencing in England and Wales*. In A. Kapardis & D. P. Farrington, eds. *The Psychology of Crime, Policing and Courts*. London and New York: Routledge, str. 250).

15. Stejný závěr lze vyvodit i z teleologické interpretace zásady presumpce nevinny a reálného dopadu rozhodnutí soudu na život odsouzeného. Zatímco podmíněné odsouzení k trestu odnětí svobody obecně nevede k přílišnému omezení života odsouzeného (jedná se spíše o určité varování, přičemž v případě podmíněného odsouzení s dohledem je pak varování doplněné o tlak na uspořádání života a změnu životního stylu), nařízení trestu znamená nejvyšší možný zásah do života odsouzeného. Z pohledu odsouzeného je tak nejzásadnějším rozhodnutím o trestu až nařízení trestu odnětí svobody, nikoli uložení podmíněně odloženého trestu odnětí svobody. Je tak logické, aby se na rozhodnutí o nařízení výkonu trestu vztahovaly obdobné záruky jako na prvotní rozhodnutí o vině a trestu.

16. Jedním z obecných principů ukládání trestů je, že "tam, kde postačí uložení trestní sankce pachatele méně postihující, nesmí být uložena trestní sankce pro pachatele citelnější" (§ 38 odst. 2 trestního zákoníku). Má-li být rozhodnuto o nařízení výkonu trestu odnětí svobody, tedy má-li být rozhodnuto o nařízení citelnějšího trestu, tak je nutné odůvodnit to, proč nepostačí uložení trestní sankce méně postihující. Tohoto odůvodnění nelze dosáhnout bez zohlednění požadavku presumpce nevinny. Pouze ten totiž zaručuje, že bude skutečně prokazováno a odůvodněno, že nepostačí uložení méně postihujícího trestu, a že trest odnětí svobody nebudou vykonávat lidé, jejichž jednání tomuto trestu neodpovídá.

17. Dalším důvodem, proč je nutné vyžadovat aplikaci zásady presumpce nevinny v rozhodování o podmíněně odloženém trestu odnětí svobody, je skutečnost, že pouze presumpce nevinny zajistí standard dokazování, který bude plně přesvědčivý. Dostatečně a jasně provedené dokazování přitom tvoří základní požadavek na legitimitu soudního systému a na spravedlivý proces [obdobně srov. nález sp. zn. I. ÚS 1501/16 ze dne 30. 5. 2017, bod 16 a 17 či nález sp. zn. III. ÚS 532/01 ze dne 31. 1. 2002 (N 10/25 SbNU 69)]. Současný výzkum pak naznačuje, že pokud byly obviněnému srozumitelně a procedurálně řádně nabídnuty všechny možnosti realizovat svá práva, a pokud byl srozumitelně a řádně veden proces, tak obviněný jednodušeji přijme jako spravedlivé i pro něj nepříznivé rozhodnutí (srov. Tyler, Tom, R. *Procedural Justice, Legitimacy, and the Effective Rule of Law. Crime and Justice*. 2003, 30, 283-357). Je-li někomu udělen nepodmíněný trest odnětí svobody, musí mu být volba tohoto trestu řádně vysvětlena a odůvodněna, což při rozhodování o nařízení trestu není možné vyžadovat bez požadavku presumpce nevinny.

18. Ze všech těchto argumentů vyplývá, že pokud se jedná o rozhodnutí o trestu, které s sebou nese výrazné zhoršení pozice odsouzeného, zejména tedy o nařízení výkonu či při přeměně uloženého trestu, je nutné požadovat obdobné záruky, standard dokazování a odůvodnění rozhodnutí jako v případě prvotního rozhodnutí o vině a trestu. S požadavkem presumpce nevinny garantovaného v čl. 40 odst. 2 Listiny je pak spojena zásada ‚in dubio pro reo‘, tedy v ‚pochybnostech ve prospěch obviněného‘ [nález sp. zn. IV. ÚS 36/98 ze dne 13. 5. 1998 (N 54/11 SbNU 43), nález sp. zn. I. ÚS 733/01 ze dne 24. 2. 2004 (N 26/32 SbNU 239)]. Jak z formálního tak z materiálního výkladu právního řádu vyplývá, že i v **případech rozhodování o nařízení výkonu podmíněně odloženého trestu odnětí svobody či v případech rozhodování o přeměnách tzv. alternativních trestů je nutné postupovat v souladu se zásadou ‚v pochybnostech ve prospěch obviněného‘.**

B. K pojmu řádný život

19. Hlavním požadavkem kladeným na osoby odsouzené k podmíněnému trestu odnětí svobody je povinnost vést řádný život v průběhu zkušební doby a vyhovět uloženým podmínkám. Podmínkami je přitom v souladu s § 49 odst. 1 trestního zákoníku třeba rozumět povinnosti uložené pachateli soudem nebo ty, které vyplývají ze zákona. Trestní zákoník nedefinuje pojem řádný život, byť jej opakovaně používá [např. § 41 písm. o), § 55 odst. 2, § 65 odst. 2, § 88 odst. 1 a 2]. Je tak na soudech, aby blíže definovaly z valné míry neurčitý pojem. Řádný život je přitom vždy nutné definovat v souladu se stavem společnosti a s jejím hodnotovým zakotvením. Nelze tak odkazovat na judikaturu soudů před rokem 1989, kdy docházelo k rozporu „se základními hodnotami lidskosti a demokratického právního státu.“ [nález sp. zn. I. ÚS 517/10 ze dne 15. 11. 2010 (N 223/59 SbNU 217), bod 30]. Pojem řádného života tak nutně musel být interpretován jinak v době formální legality normativně-právní úpravy za komunistického režimu a jinak musí být definován v systému, jehož základem je materiálně-racionální pojetí legitimacy a demokratického právního státu [srov. nález sp. zn. Pl. ÚS 19/93 ze dne 21. 12. 1993 (N 1/1 SbNU 1; 14/1994 Sb.)]. Být se v akademických textech [např. Šámal, P. et al., 2012. *Trestní zákoník. Komentář*. 2. vyd., Praha: C. H. Beck., § 41 písm. o)] či i ojediněle v judikatuře Ústavního soudu (usnesení sp. zn. III. ÚS 1745/10 ze dne 15. 7. 2010) objevují odkazy na judikáty vykládající pojem řádný život pocházející z doby před rokem 1989, není možné z nich vycházet obecně a bez určité korekce z důvodu odlišného hodnotového ukotvení komunistického a demokratického právního řádu.

20. V současném demokratickém právním státě s respektem ke svobodě člověka je možné řádný život definovat dvěma základními způsoby. První lze označit jako minimální limit řádného života, který společnost požaduje od všech občanů. Jedná se zejména o respektování právních předpisů, což se projevuje zejména v požadavku nepáchat trestnou činnost. Tento přístup je v souladu s čl. 2 odst. 4 Ústavy, dle nějž nikdo nesmí být nucen činit, co zákon neukládá. Druhý přístup k definici řádného života je možné definovat jako takový životní styl, který odpovídá převládajícím hodnotám ve společnosti či převládajícím představám o řádném životě v dnešní společnosti. V liberální společnosti, která primárně stanoví zákazy škodlivého jednání a nikoli povinnosti aktivního jednání a která vychází výlučně ze zásad stanovených ústavním pořádkem, není možné, aby stát či skupiny občanů vnucovaly určitý životní styl jednotlivcům s opačnými názory. To se však může změnit, pokud daný jednatel

spáchá trestný čin, kterým naruší pomyslnou společenskou smlouvu. V takovém případě může společnost, resp. stát, výměnou za zmírnění trestu vyžadovat, aby jednotlivec vedl život určitým způsobem, který podle převládajícího názoru společnosti povede k životnímu stylu předcházejícímu riziko další trestné činnosti. Z tohoto důvodu při ukládání trestu (a některých dalších rozhodnutích o trestu) soud disponuje pravomocí uložit přiměřená omezení či přiměřené povinnosti podle § 48 odst. 4 trestního zákoníku. V rámci nich může uložit povinnosti, které jdou nad rámec standardního zákonného minima, tedy zejména nad rámec prosté povinnosti nepáchat další trestnou činnost.

21. Ze zásady předvídatelnosti soudních rozhodnutí a požadavku právní jistoty vyplývá, že odsouzenému musí být jasné, jaké jsou jeho povinnosti a co naopak může dělat bez obavy z porušení povinnosti vedení řádného života. Z principu individualizace trestů dále vyplývá, že byt' existuje minimální rámec vedení řádného života, který je společný pro všechny, tak **v případě, že soudy usoudí, že je třeba stanovit další omezení či povinnosti nad minimální rámec respektování právních norem, měly by tak učinit výslovně. Tato omezení či povinnosti by však měly vycházet z poznání charakteristik a specifík pachatele a měly by jej vést k vedení řádného života** (např. skrze získání vhodné pracovní kvalifikace či skrze zákaz návštěvy nevhodných prostředí či styku s určitými osobami). **V opačném případě, kdy soud konkrétní povinnosti nestanoví, je nutné pod pojmem řádný život chápat právě minimální rámec vedení řádného života, který se vyznačuje především nepácháním trestných činů či nepácháním opakovaných přestupků, a to zejména „v souvislosti s činností, pro kterou byl stěžovatel již odsouzen k podmíněnému trestu odnětí svobody“** (usnesení sp. zn. III. ÚS 1745/10 ze dne 15. 7. 2010).

22. Nad rámec projednávaného případu, tedy jako obiter dictum, Ústavní soud zmiňuje, že právní úprava a praxe rozhodování o trestech není dostatečně konkretizována, což neskýtá dostatečné záruky zachování principu rovnosti, který by se měl odrážet v podobném přístupu všech soudů k podobným případům. Sjednocovat judikaturu, tedy i definovat a vykládat pojmy jako např. co to znamená řádný život, je primárně úkolem Nejvyššího soudu, stejně jako stanovení toho, za jakých podmínek je obecně nutné nařídit výkon podmíněně odloženého trestu či jak je nutné posuzovat motivaci odsouzeného při rozhodování o osvědčení se. Nedostatečná jednotnost a předvídatelnost judikatury vede k důsledku, že obecné soudy nemají jasně stanovená pravidla pro rozhodování o nařízení výkonu podmíněně odloženého trestu. Nejasně stanovená pravidla pak mohou vést k nenaplnění principu individualizace trestu a mohou ohrozit i k porušení povinnosti obecných soudů rozhodovat ve srovnatelných případech srovnatelně. Ústavní soud však nemůže napravovat nesprávná rozhodnutí, která nedosáhla ústavněprávní roviny a tím spíše pak není povolán sjednocovat a určovat pravidla, ale zasahuje jen v případech s ústavním rozměrem, tedy když dochází k extrémním rozporům, nespravedlnosti, zásahům do základních práv či k svévoli.

C. K motivaci odsouzeného a individualizaci trestu

23. Ústavní soud se dále zabýval odůvodněním napadených rozhodnutí. Ústavní soud zejména nemůže aprobovat názor krajského soudu, který k požadavku vedení řádného života přistoupil velmi formalisticky. V napadeném rozhodnutí uvedl, že „v situaci, kdy byl [stěžovatel] opakovaně soudně trestán, a to i za násilnou a výtržnickou trestnou činnost, mu byla dána ještě možnost prokázat polepšení tím, že mu byl uložen

ještě výchovný trest odnětí svobody s dohledem probačního úředníka, že je jeho povinností uložený trest řádně vykonávat, což samozřejmě předpokládá i bezzbytku dodržovat stanovený program, a pokud tak nečinil, stěžní může očekávat další benevolence ze strany soudu“ (str. 2 napadeného rozhodnutí). Tento názor není opodstatněný ani z hlediska ochrany společnosti a vhodného přístupu k pachatelům, ani podle kriminologických výzkumů.

24. Již před padesáti lety prof. Oto Novotný ve své knize *O trestu a vězeňství* uvedl, že „po lidech, jejichž negativní rysy se utvářely celá dlouhá léta, chceme, aby najednou byli dokonalejší než dokonalí“ (1969, Praha: Academia, str. 213). Není totiž reálně požadovat, aby chroničtí recidivisté naráz přešli z kriminální dráhy na dráhu spořádaného občana. Na tuto skutečnost ukazují kriminologické výzkumy; desistence, tedy opouštění kriminální dráhy, se děje postupně a označuje se proto jako proces [srov. Bottoms, A. & Shapland, J., 2014. Can Persistent Offenders Acquire Virtue? *Studies in Christian Ethics*, 27(3), pp.318–333; Farrall, S., Bottoms, A. & Shapland, J., 2010. Social structures and desistance from crime. *European Journal of Criminology*, 7(6), pp.546–570; Shapland, J. & Bottoms, A., 2011. Reflections on social values, offending and desistance among young adult recidivists. *Punishment & Society*, 13(3), pp.256–282]. **Nelze proto nastavit hranici osvědčení v rámci zkušební doby tak, aby byla pro významnou část recidivistů reálně nedodržitelná; není proto možné požadovat po odsouzených, aby najednou byli dokonalí a beze zbytku dodržovali vytčený program.** Ve světle těchto výzkumů je tedy třeba odchýlit se od názoru vyjádřeného v relativně osamoceném usnesení Ústavního soudu, dle kterých by i menší nedostatky v životě podmíněně odsouzeného mohly vést k vykonání trestu (usnesení sp. zn. I. ÚS 2206/08 ze dne 12. 3. 2009). Naopak **soudy vždy musí posuzovat důvody nedodržení stanovených programů a vývoj pachatele. Tento požadavek vyplývá z principu individualizace, který vyjadřuje základní nastavení právního státu, že s osobou je nutné jednat jako s jedinečným subjektem a nikoli jako s generickým objektem.** Nastávají tak situace, kdy je v průběhu zkušební doby spáchán trestný čin, přičemž tato skutečnost nemá bez dalšího vést k nařízení trestu odnětí svobody; jedná se například o osoby, které spáchaly trestný čin až po uplynutí výrazné doby zkušební doby či spáchaly méně závažný trestný čin. Ani spáchání dalšího trestného činu tak nemůže automaticky znamenat nařízení výkonu trestu [srov. např. nálezy sp. zn. II. ÚS 222/07 ze dne 26. 4. 2007 (N 72/45 SbNU 143) nebo usnesení sp. zn. III. ÚS 1657/10 ze dne 16. 6. 2011]. Ostatní faktory vedení řádného života, jako páchaní přestupků či neplacení nákladů řízení, přičemž je pachatel mohl uhradit, pak mohou hrát pouze vedlejší roli.

25. Z hlediska posuzování možných porušení požadavku řádného života je v souladu s vědeckými závěry vyžadováno reagovat na jednání i postoje pachatele, což je podstatou řádného rozhodování o vykonání podmíněného trestu odnětí svobody či rozhodování o přeměně alternativních trestů. Základním nastavením systému by měla být snaha o nápravu pachatele (tedy o desistenci pachatele), což je v souladu s účelem trestu, který Ústavní soud opakovaně stanovil jako „ochranu společnosti před kriminalitou“ [nálezy sp. zn. IV. ÚS 463/97 ze dne 23. 4. 1998 (N 47/10 SbNU 313), nálezy sp. zn. IV. ÚS 144/05 ze dne 29. 8. 2005 (N 166/38 SbNU 327) či nálezy sp. zn. III. ÚS 68/04 ze dne 9. 6. 2005 (N 121/37 SbNU 535)]. Aby mohlo dojít ke skutečné a nikoli pouze k formální nápravě pachatele, musí být odsouzenému umožněno vysvětlit své jednání. **Motivace k jednání je přitom klíčová pro rozhodnutí soudu, zda nařídí výkon trestu či nikoli, popřípadě usoudit, které řešení povede k vedení řádného života a ochrany společnosti v dlouhodobém výhledu.** V rámci tohoto rozhodování

musí mít soud k dispozici určitou míru uvážení, aby pouze formálně nereagoval na porušení podmínek dohledu (blíže viz Hucklesby, A., Maguire, N., Anagnostaki, M. A Cid, J. Legitimacy, fairness and justice in breach processes: comparative perspectives in Boone, M., Maguire, N. (eds.) *The enforcement of Offender Supervision in Europe: Understanding Breach Process* (2018, London: Routledge, v tisku).

D. Aplikace na projednávaný případ

26. Ústavní soud si je vědom skutečnosti, že stěžovatel byl v době rozhodování obecných soudů ve vazbě kvůli podezření ze spáchání trestného činu, kterého se měl dopustit po uplynutí zkušební doby podmíněně odloženého trestu odnětí svobody uloženého v projednávaném případě. Byť obecné soudy v napadených rozhodnutích uvedly, že k této skutečnosti nepřihlíděly, časové a věcné souvislosti jsou zřejmé. Zkušební doba uplynula 15. 11. 2016, druhá zpráva PMS byla vypracována 20. 12. 2016, dne 3. 1. 2017 byl stěžovatel vzat do vazby kvůli podezření ze spáchání trestného činu dne 1. 1. 2017 a 19. 1. 2017 okresní soud rozhodl o nařízení trestu. Jakkoli Ústavní soud obecným soudům nepodsouvá motivaci rozhodnout spíše jednorázově o trestu než opakovaně rozhodovat o vazbě, je si vědom množství řešených věcí a jednoduchosti sklouznout k takovému rozhodnutí. Stejně tak i pozice obecných soudů, které hodnotí situaci optikou současnosti, může být pochopitelná, ale Ústavní soud nemůže souhlasit s jejími závěry. Pokud bude stěžovatel shledán vinným za další trestný čin, bude mu uložen spravedlivý trest, a není tedy vhodné trest za pozdější delikt jakoby anticipovat přeměnou trestu za předchozí trestnou činnost. Pokud daný trestný čin nespáchal, nebylo by v žádném případě spravedlivé, aby uvalení vazby na stěžovatele ovlivnilo rozhodnutí o nařízení trestu odnětí svobody za předchozí trestnou činnost.

27. V části aplikace obecných závěrů na projednávaný případ se Ústavní soud bude nejdříve zabývat otázkou, zda stěžovatel vedl řádný život, dále se zaměří na motivaci stěžovatele, poté posoudí závěry obecných soudů o vztahu uvalení vazby a nařízení trestu odnětí svobody a nakonec se vyjádří k námitce stěžovatele, že měl být vyslechnut probační úředník, který psal zprávu o průběhu podmíněně odloženého trestu odnětí svobody.

28. Okolností potřebné pro zodpovězení, zda stěžovatel vedl řádný život, lze zobecnit následovně: stěžovatel se ve zkušební době nedopustil ani trestného činu, ani přestupku, po výraznou část zkušební doby plnil podmínky stanovené probačním plánem dohledu (nikoli soudem), přičemž hlavním porušením podmínek byla neregistrace do evidence Úřadu práce v období posledních tří měsíců zkušební doby a nedostavení se na konzultace, stěžovatel se však předem omluvil a požádal o náhradní termín. Jednalo se tedy o drobná nedodržení probačního plánu dohledu, která nelze považovat za porušení zásady vedení řádného života. Postupem obecných soudů, které nařídily výkon trestu odnětí svobody, tak byl porušen čl. 39 Listiny stanovující zásadu *nulla poena sine lege*, což v důsledku vedlo k porušení stěžovatelova práva na osobní svobodu podle čl. 8 Listiny.

29. V případě stěžovatele se pak obecné soudy vůbec nezabývaly důvody, které vedly k nezávažným porušením povinnosti vést řádný život a podrobit se dohledu, byť tento požadavek Ústavní soud již dříve judikoval [nález sp. zn. IV. ÚS 130/01 ze dne 14. 6. 2001 (N 89/22 SbNU 245)]. Možných důvodů nezaměstnanosti přitom mohlo být

několik. Stěžovatel například tvrdil, že byl z práce propuštěn, protože byl hrubý na kolegu, který mu dle jeho tvrzení ukradl mobil. Stejně tak se nikdo nezajímal o to, proč se stěžovatel po propuštění nezaevidoval na Úřadu práce (resp. podobná informace není zaznamenávána ve spise). Dále ve veřejném zasedání stěžovatel uvedl, že se v srpnu 2016 pokusil spáchat sebevraždu a byl hospitalizován, což mohlo mít vliv na jeho přístup k požadavku být zaměstnán. Sníženou komunikaci s PMS stěžovatel odůvodňoval jak nedostatečnými majetkovými možnostmi jezdit do Kutné Hory, tak psychickými problémy spojenými se skutečností, že jeho družka potratila. Žádný z těchto motivů okresní ani krajský soud reálně nezhodnotily, ani je neověřily. Obecné soudy tak postupovaly formalisticky, když nezjišťovaly důvody stěžovateli vytýkaného jednání a nevzaly je v potaz při rozhodování. Soudy tak sice do určité míry formálně rozhodly podle textu předpisu, ale odhlédly přitom od reálných společenských vztahů a souvislostí [srov. nález sp. zn. I. ÚS 563/11 ze dne 13. 11. 2012 (N 186/67 SbNU 241)]. Takto formalistický přístup k právu může vést až k narušení principů ochrany důvěry v právo [srov. nález sp. zn. I. ÚS 2822/13 ze dne 12. 11. 2014 (N 208/75 SbNU 333)].

30. Nakonec okresní soud argumentoval tím, že v případě, kdy byla na odsouzeného uvalena vazba, nebylo na místě postupovat podle ustanovení § 86 odst. 1 písm. b) trestního zákoníku, dle kterého je možné ponechat podmíněné odsouzení s dohledem v platnosti a prodloužit zkušební dobu. Okresní soud v napadeném usnesení tedy dovedl, že musí nařídít výkon trestu odnětí svobody. Tento názor pak zopakoval a potvrdil i krajský soud.

31. Listina stanoví, že „každý, proti němuž je vedeno trestní řízení, je považován za nevinného, pokud pravomocným odsuzujícím rozsudkem soudu nebyla jeho vina vyslovena“ (čl. 40 odst. 2 Listiny). Na presumpci nevinu je pak navázána zásada ‚in dubio pro reo‘, tedy v pochybnostech ve prospěch obviněného [nález sp. zn. IV. ÚS 36/98 ze dne 13. 5. 1998 (N 54/11 SbNU 43), nález sp. zn. I. ÚS 733/01 ze dne 24. 2. 2004 (N 26/32 SbNU 239)]. Skutečnost, že se proti určité osobě vede trestní stíhání, by tak v zásadě neměla ovlivnit její postavení – musí na něj být nahlíženo jako na nevinného. V souladu s tímto názorem se vyjádřily i oba soudy, tedy že nepřihlédly ke skutečnosti, že stěžovatel byl stíhán.

32. Při rozhodnutí o případném prodloužení podmíněného odsouzení s dohledem nelze přihlídnout nejen ke skutečnosti, že je stěžovatel stíhán za trestný čin, kterého se dopustil po skončení zkušební doby, ale ani ke skutečnosti, že je ve vazbě pro podezření ze spáchání takového činu. V opačném případě by nebylo nahlíženo na stěžovatele jako na nevinného, ale vzetí do vazby by implikovalo nařízení vykonání trestu odnětí svobody. V důsledku toho, že obecné soudy přihlédly k tomu, že stěžovatel byl ve vazbě, což potvrzuje skutečnost, že nikterak nezvažovaly prodloužení zkušební doby a konstatovaly, že to vlastně není možné, porušily čl. 39 Listiny stanovící, že není možno bez zákonného podkladu stanovit trest, a čl. 40 odst. 2 Listiny garantující presumpci nevinu.

33. Nelze přitom opominout, že Ústavní soud opakovaně judikoval, že opatření týkající se omezení osobní svobody mají být uložena pouze tehdy, není-li možná jiná alternativa [nález sp. zn. I. ÚS 40/04 ze dne 24. 2. 2004 (N 28/32 SbNU 261), nález sp. zn. I. ÚS 1252/08 ze dne 7. 7. 2008 (N 125/50 SbNU 85)] a že při rozhodování o těchto opatřeních se má postupovat zdrženlivě, restriktivně a maximálně šetrně k právům obviněných [nález sp. zn. I. ÚS 1115/09 ze dne 15. 4. 2010 (N 85/57 SbNU 137), nález

sp. zn. I. ÚS 303/01 ze dne 23. 10. 2001 (N 156/24 SbNU 149), nález sp. zn. II. ÚS 198/04 ze dne 20. 5. 2004 (N 73/33 SbNU 225)]. Doba trvání vazby tak musí být co nejkratší. Výkonu dohledu by přitom nebylo zabráněno poté, co by byl případně stěžovatel propuštěn na svobodu.

34. Na závěr je třeba uvést, že i pokud by byl stěžovatel odsouzen pro trestný čin, pro který je stíhán a pro který byl ve vazbě, a pokud by byla prodloužena zkušební doba podmíněného odsouzení k trestu odnětí svobody s dohledem, takové odsouzení či jeho dopady včetně uvěznění by nemohly vést k nařízení výkonu podmíněného trestu odnětí svobody, který je projednáván v případě stěžovatele. Jednodušeji řečeno, trestný čin spáchaný mezi koncem zkušební doby (v případě stěžovatele 15. 11. 2016) a rozhodnutím soudu podle § 86 odst. 1 trestního zákoníku (v případě stěžovatele 19. 1. 2017) nemůže mít žádný vliv na rozhodnutí soudu podle § 86 odst. 1 trestního zákoníku, a to ani pokud by byla prodloužena zkušební doba podmíněného odsouzení s dohledem.

35. Stěžovatel ve své ústavní stížnosti rovněž namítal, že měl být vyslechnut probační úředník, který vypracoval zprávu, na základě které obecné soudy rozhodly. Byť by bylo vhodnější, aby byl probační úředník vyslechnut, Ústavní soud nemůže souhlasit se stěžovatelem, že v důsledku toho bylo porušeno jeho právo na spravedlivý proces. Probační zpráva byla podrobná a skutečnost, že nebyl vyslechnut probační úředník, který ji sepsal, tak nedosahuje ústavního rozměru. Tím spíše, že krajský soud se s námitkou stěžovatele řádně vypořádal (str. 2 napadeného rozhodnutí).

III. Závěr a zhodnocení

36. Stěžovatel ve zkušební době podmíněně odloženého trestu odnětí svobody s dohledem sice nedodržel všechny požadavky kladené na něj plánem probačního dohledu, ale jednalo se o natolik nezávažná porušení, že není možné souhlasit s obecnými soudy, že nevedl řádný život ve smyslu § 49 odst. 1 trestního zákona. Takové rozhodnutí by bylo extrémně nepřiměřené a nařízení výkonu trestu odnětí svobody by bylo nespravedlivé. Obecné soudy se také ve svých rozhodnutích nezabývaly motivací stěžovatele a důvody (tedy subjektivní stránkou), proč došlo k porušení některých požadavků stanovených plánem probačního dohledu. Naopak se obecné soudy zabývaly vazbou stěžovatele za trestný čin, kterého se měl dopustit po skončení zkušební doby, a vztahem uvalení vazby a rozhodnutí o nařízení trestu odnětí svobody, což jim vzhledem k zásadě presumpce nevinny nepříslušelo.

37. Obecné soudy tím, že nařídily výkon trestu, aniž by porušení podmínky podmíněně odloženého trestu odnětí svobody, tj. vedení řádného života, bylo takové, že by zasloužilo nařízení výkonu trestu odnětí svobody, a tím, že nesprávně vyložily vliv trvání vazby na možnost prodloužení zkušební doby podmíněného odsouzení, porušily čl. 39 Listiny, dle kterého jen zákon stanoví, jaký trest lze uložit za spáchání trestného činu, porušily stěžovatelovo právo na osobní svobodu dle čl. 8 Listiny. Proto Ústavní soud zrušil podle § 82 odst. 1 a odst. 3 písm. a) zákona o Ústavním soudu napadená rozhodnutí okresního a krajského soudu.

38. Zrušením rozhodnutí uvedených ve výroku tohoto nálezu se vytváří prostor pro postup podle ustanovení § 314h až 314k trestního řádu, a to v intencích právního názoru

vyjádřeného v tomto nálezu. Obecné soudy by měly zejména zhodnotit závažnost porušení dohledu a doplněním dokazování by měly zjistit skutkový stav věci, o němž nejsou důvodné pochybnosti a to zejména v oblasti posouzení motivů stěžovatele ve vztahu k nedodržení plánu probačního dohledu. Obecné soudy jsou při hodnocení případu výrazně omezeny skutečností, že za současného stavu dokazování nemohou shledat bez dalšího jako přiměřené nařízení výkonu trestu odnětí svobody.

Poučení: Proti rozhodnutí Ústavního soudu se nelze odvolat.

V Brně dne 15. srpna 2017

Kateřina Šimáčková
předsedkyně senátu